

De Constantí a Carlemany

El pas de l'Antiguitat Tardana al món medieval

III Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme

Actes (del 16 d'octubre al 6 de novembre de 2004)

**La Torre del Cogoll a l'autògraf de Sant Oleguer.
Document sobre Torre Llauder (Mataró)
a l'Edat Mitjana**

Marta Prevosti Monclús
Joan Francesc Clariana Roig

Separata

La Torre del Cogoll a l'autògraf de Sant Oleguer. Document sobre Torre Llauder (Mataró) a l'Edat Mitjana

Marta Prevosti Monclús
Joan Francesc Clariana Roig

Fins fa relativament pocs anys, s'havia cregut que la Torre del Cogoll de Mataró es troava just al damunt del turó de Can Boada. Va ser l'historiador Joaquim Llovet (1997) qui va manifestar els seus dubtes indicant que les restes situades pels historiadors Francesc Carreras Candi i Josep Maria Pellicer eren en realitat les ruïnes d'un antic molí de vent que hi havia allà ubicat. Aquest replantejament i ubicació a l'indret correcte fou possible gràcies a la localització dels plànols de la casa de Cartellà i de Moja,¹ que indicaven correc-tament la nomenclatura i toponímia de la Torre del Cogoll a l'actual indret de la destruïda Torre Llauder.

En la present comunicació volem parar atenció al curiós document medieval conegut com l'autògraf de Sant Oleguer, pel fet que és aquest el primer document on apareix el topònim "turre de cucullo" o Torre de Cogoll referit a la Torre Llauder. Aquest sant apareix signant el document de referència, que no es altra cosa que una acta de donació, i en el mateix apareix, en indicar els límits de la propietat objecte de la donació, el terme o topònim "turre de cucullo" o torre del Cogoll.

La tardoantiguitat i l'alta edat mitjana a la Torre Llauder

Per introduir el tema, prèviament cal explicar com moltes de les vil·les romanes, després del baix imperi, fins fa poc, hom creia que deurien desapareixer i algunes, poques, enregistrarien una continuïtat d'habitació. En el cas de la vil·la romana de Torre Llauder, fins ara, teniem un buit o "hiatus" històric d'una etapa que era poc coneguda. El document autògraf de Sant Oleguer, en el qual consta citat el paratge de l'antiga

vil·la romana de Torre Llauder poc després del primer quart del segle XII (més concretament l'any 1128), pot ajudar i aportar informació sobre aquesta època. Aprofitem també l'avinentesa per fer rectificacions sobre afirmacions que anys enrera s'havien fet, així, per exemple, amb els nous coneixements que hi ha sobre la ceràmica grollera de cuina baix imperial, s'ha pogut constatar com la pretesa ocupació de les estances de la vil·la en l'alta edat mitjana s'ha vist matitzada per la demostració que les suposades fosses, i els seus materials, datades inicialment en aquell moment, són més antigues del que inicialment hom creia, poguent-se situar vers els segles V i VI.

Tal com ja varem apuntar en la comunicació que varem presentar a la III Reunió d'Arqueologia Cristiana Hispànica (1994), la pars urbana de la vil·la va patir tot un seguit de transformacions que demostren com algunes de les estances nobles varen ser adaptades per a usos purament agrícoles. Resumint, es va constatar com l'estança principal o aula de rebre (coneuguda també en algunes publicacions com *tablinum*) en un moment del baix imperi, possiblement cap el segle IV, es reforma i s'hi construeix l'absis a la paret nord de la capçalera. Suposem que, algun temps més tard, les dues aules del costat est de l'atri varen ser reformades per a destinar-les a finalitats purament agrícoles. Per un costat, a l'aula sud (excavada per M.J. Orobio l'any 1986), s'hi construeixen dos dipòsits d'obra, l'un adossat a l'angle sud-oest de l'aula i que era una petita cisterna o aljub d'un metre d'ample per dos metres de llargada, al fons presentava la característica concavitat circular per a la recollida de líquids. El segon dipòsit, tocant a la paret nord de l'estança, era un petit aljub de planta rectangular (de 0'80 x 0'60 m.) també amb la característica concavitat circular per a la recollida de

1. Llibre que conté els plànols, relligats, dels dominis i senyories de la casa de Cartellà i de Moja a Mataró, Argentona i Sant Genís de Vilassar, foli 12, plànol 4. Conservat a l'Arxiu Municipal de Mataró.

líquids. Ambdós dipòsits tenien paviment d'*opus terrazzo signinum* i les parets presentaven el característic arrebossat de *signinum* i, al dessota, una capa aïllant de cendra. Per altra banda, l'aula situada al nord del passadís, coneguda com *triclinum* i pavimentada amb mosaic de tessell·les, és reconvertida en un magatzem de dòlies (*horreum*). Poc temps més tard, en diferents espais de la part noble de la vil·la, es forada el subsòl per tal de fer-hi sitges que, un cop buides, es varen fer servir com abocadors de deixalles domèstiques.

El moment final de la vil·la possiblement vindria a coincidir amb uns fets violents. La troballa, per part de Marià Ribas, en les excavacions dels anys seixanta, de tres esquelets humans amb posicions que suposen una mort violenta i la seva agonia *in situ* avalen aquesta hipòtesi, així com el fet que, segons el mateix autor, les estances nobles havien estat destruïdes a causa d'un incendi. La datació d'aquest moment final es podria situar vers el segle VI dC, variant per tant la teoria formulada en la comunicació presentada en el *Ir Congreso de arqueología medieval española* que va tenir lloc a Osca, a l'any 1985, on donavem una datació de l'alta edat mitjana per a les fosses i materials, concretament les ceràmiques grolleres de cuina.

Per tant, els indicis que tenim d'ocupació de la zona de Torre Llauder a l'edat mitjana, ara per ara, són força escassos, podem citar sols uns pocs objectes com són: una punta de sageta de bronze,² un pesal de mig florí (Clariana – Prevosti 1986, pp. 69-70), les suposades destrels de pedra o relles d'aixada i un fragment ceràmic fet amb la tècnica de "corda seca" (Clariana et alii 1986, p. 570).

No obstant aquesta escassetat de dades de l'edat mitjana, en canvi trobem, fent menció d'aquest indret, un topònim que es repeteix, amb no massa freqüència, en diversos indrets de Catalunya i que, molt possiblement, tindria el seu origen en els darrers temps de l'època romana. Aquest mot és el de *cucullus* o, catalanitzat "cogoll".

L'autògraf de Sant Oleguer

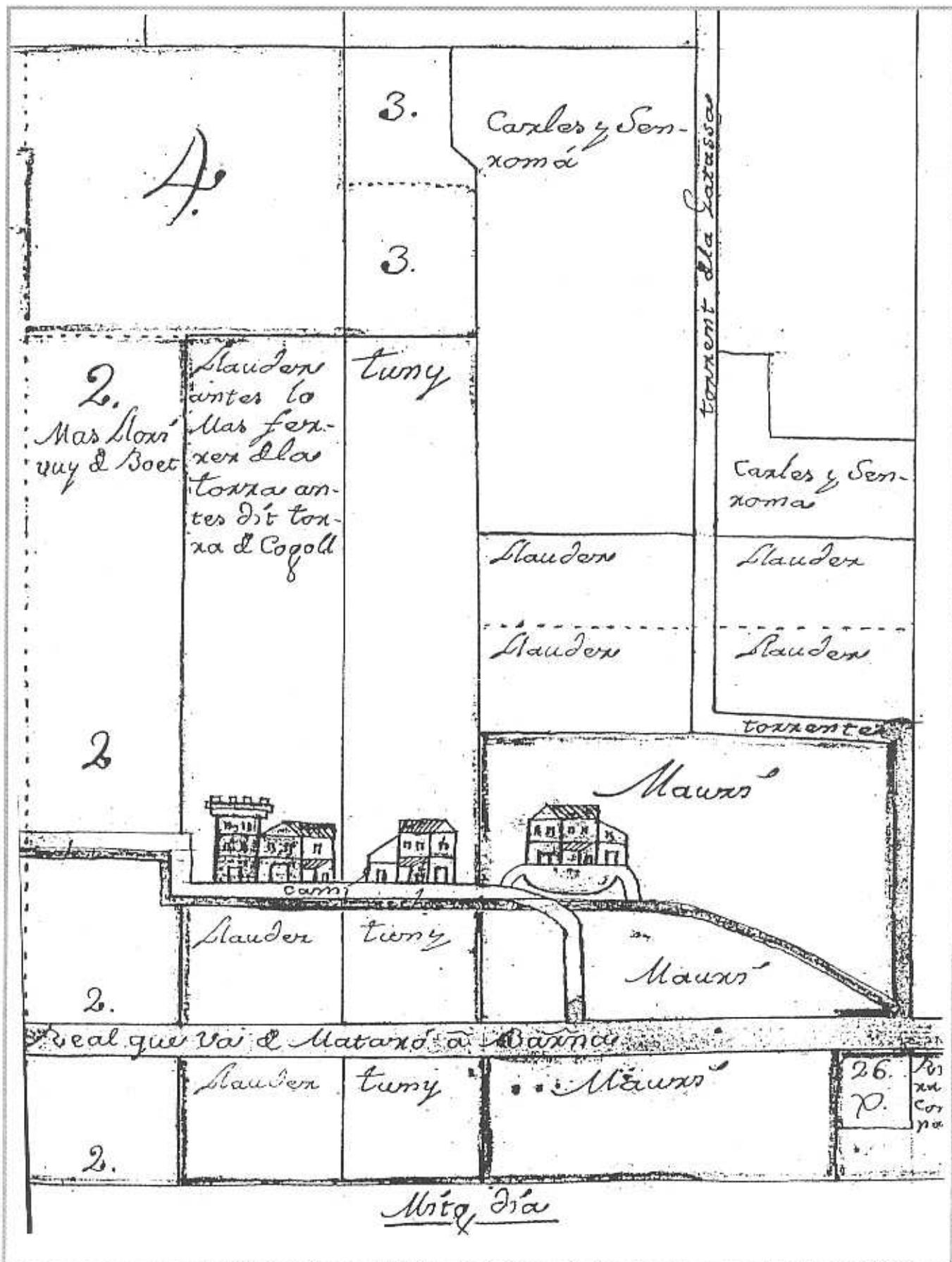
L'il·lustre arenyenc, pare Fidel Fita, fou el primer, a l'any 1885 (pp. 322-325), en divulgar el document conegut com l'autògraf de Sant Oleguer. Posteriorment apareix citat per Pellicer a l'any 1887 (p. 383) i també per Carreras Candi, el 1891 (pp. 66-69 i 106-

107), que en torna a publicar la transcripció, i el 1908 (pp. 236-239). Any més tard, el 1933, Marià Ribas i Bertran, torna a insistir en el mateix document publicant-ne la fotografia i la transcripció (pp 54-56). Tant Pellicer com Carreras Candi pensaven que la Torre del Cogoll es trobaria damunt del turó conegut com de Can Boada o del Molí de Vent, actualment situat a la part baixa de l'avinguda Via Europa de Mataró, i no fou fins l'any 1996, en adquirir l'Ajuntament de Mataró, a un anticuari de Reus, els plànols dels dominis de la casa de Cartellà i de Moja que es pogué desfer l'errada, encara que amb la documentació del Fons Notarial de Mataró (conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó) que hom disposava es podria haver observat abans la confusió (vegeu també: Bassols-Bastardes 1960, p. 723; Cuadrada 1988, p. 54).

La transcripció de l'esmentat pergami, conservat a la Catedral de Barcelona, és com segueix:

"In dei nomine Ego Ollegarius dei gratia tarrachonensis archiepiscopus et omnis conventus chanonichorum barchinonensis desis Damus vobis ambobus fratribus Raimundo mironis nostro clerico et fratri tuo Arnaldo alodium nostro chanonice separatum positum quod abemus in parroechiis sancte marie civitatis fracte et sancti martini et sancti andree de Lavandariis id sunt terras scilicet et vineas et olivarias cum cetherorum generum arboribus Addimus etiam vobis illas tascas quas abemus et abere debemus in alodo quod fuit Raimundi gutardi iudicis quod est infra iam dictas parroechias Terminatur hec ab oriente in rivo qui discurrit iuxta calidas dextorag A meridie in litore maris Ab occasu in turre de cucullo et sic eundo in collo dependit usque in cacumina montis de cirera A circio in iam dicto monte et in termino castro duorum rivum et sic eundo in monte alto quantum infre hos terminos modo abemus voce nostre chanonice vobis iam dictisfratribus damus ut melius scitis et invenire poteritis sub tali condicione ut teneatis et possideatis in vita vestra et ut laboretis et edificantis et planetatis ut melius poteritis Dabitis quoque anuatium nostrae chanonice duos porchos chanonicales in festivitate sancte eulalie que celebratur X Kalendas nubembris Nec licet vobis exprescriptis omnibus aliquid dare vel alienare aut seniorem alium facere vel proclamare nisi nos vel successores nostros Convenimus namque vobis ut simus vobis adiutores et defensores de iam dictis omnibus ex officio nostro si aliquid vobis aliquis forifecerit Post obitum vero vestrum suprascripta omnia edificiis et melioracionibus a vobis ibi factis abeat unus de vestris propinquis in hac

2. Comparable amb uns exemplars del Museu de London (Anònim 1940, p. 64, pl. XV, núm. 27; p. 66, fig. 16, núm. 14).

Torre del Cogoll. Detall del foli 12, plànol 4, del Llibre de plànols relligats dels dominis i senyories de la casa de Cartellà i de Moja a Mataró, Argentona i Sant Genís de Vilassar. Conservat a l'Arxiu Municipal de Mataró.

eadem conveniencia et post obitum eius solide et libere cum plantis et edificiis et melioracionibus omnibus revertantur in potestate iam dicti canonice sine aliqua diminucione Quod si nos vel aliquis hoc donum rumpere temptaverimus vel temptaveritin duplo componamus vel componat et postmodum hoc domum inviolabile permaneat omni tempore.

Acta donacione. XII Kalendas nubembris Ano. regni regis ledoyci."

El document és incomplet, però es pot veure la part que manca de les signatures a la còpia que es conserva transcrita en el Liber Antiquitatum conservat a l'Arxiu de la Catedral de Barcelona:

"Olegarius archiepiscopus subscripsi Signum aralli levite Signum berengarii levite Signum petri archilevite Signum berengarii levite Signum regerius levite Signum generallii levite poncii sacer Signum petri subdiachoni Signum petrus diachoni Signum arnalli subdiachoni Signum petri primicheri Signum berengari levite et capitis scole.

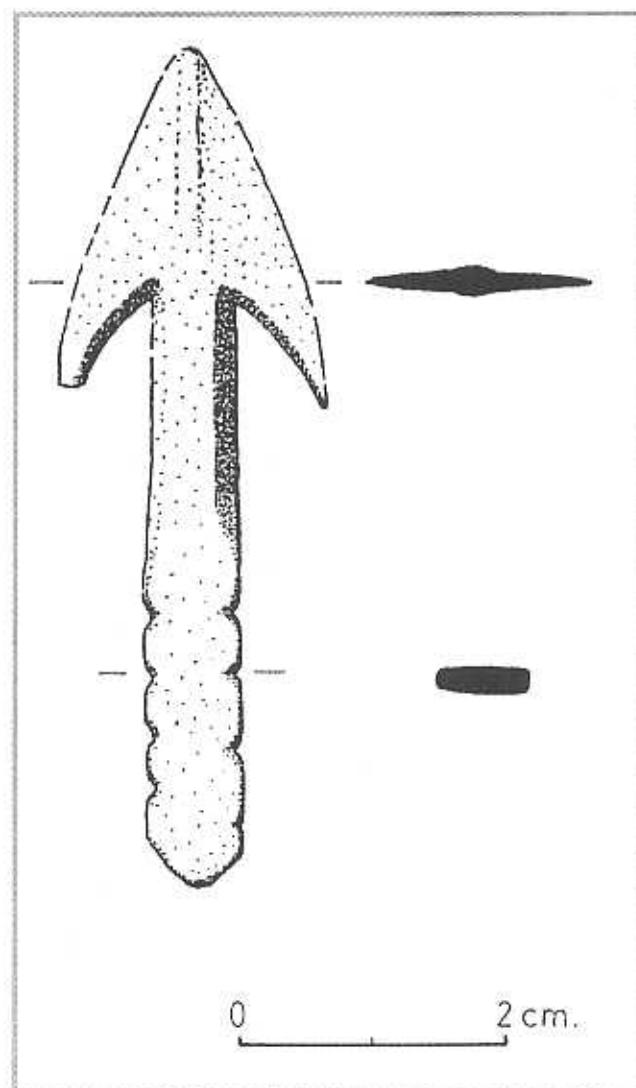
Signum petri arnalli levite qui hoc scripsit die et anno quo supra".

El topònim "Cogoll" referit a la Torre Llauder

A més de l'autògraf de Sant Oleguer que hem vist abans, tornem a trobar el mateix topònim (encara que no es pot suposar amb seguretat que es tracti d'aquest mateix indret, ja que actualment prop del Balis, a Llanereres, hi ha un paratge que es coneix com la partida del Cogoll), en un altre document del mateix segle, concretament de l'any 1172, publicat per Carreras Candi (1891, p. 66):

"ipsum campum meum de campo maior, et illum campum de palomeres, et campum meum de ipso cugullo, et campum meum de aianrrico, et campum meum de ipsis falgeriis, et campum podium Calvello cum omnibus eorum terminis et afrontacionibus, et cum introitibus et exitibus eorum, sicut melius habemus in chomitatibus barchinone infra terminum castri mei de Materone, in parroechiis sancti andree de lavanneres et sancti vicencii".

Sabem que, a meitat del segle XIV, i possiblement des de molt abans, la Torre del Cogoll pertanyia al castell de Burriac. Segons Coral Cuadrada (1986, p. 194), l'any 1352, després de la mort de Berenguer de Sant Vicenç, senyor del castell, el rei Pere va instar des de Lleida als marmessors del causant, per les moltes deutes que tenia contretes, així el 2 de juny del mateix

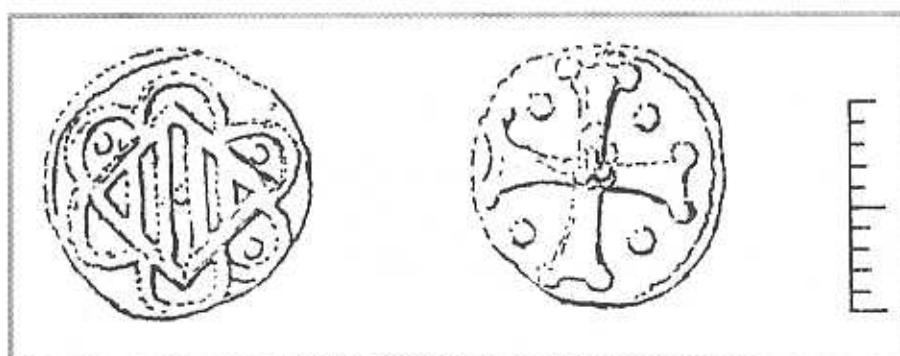

Punta de sageta de bronze, de l'edat mitjana, trobada a Torre Llauder en les excavacions dels anys seixanta.

any, varen sortir a subhasta pública els castells de Vilassar de Dalt i de Burriac, que foren adjudicats a Pere des Bosch. Carreras Candi (1891, pp. 106-107) recull la transcripció del document de venda a favor de Pere des Bosch:

"Petro de boscho domini Regis consiliario et Civi barchinone, et suis, in perpetuum, de Castro et honore de sancto vicencio et de vilassar, cum terminis et pertinenciis eroundem, et de loco de argentona, et turri vocata de Cogoll que est propte dictum locum de argentona, in quibus Castro seu honoris, tenentur aliquem in feudum pro domino Rege, ut continetur in instrumento dicte vendicionis".

En l'acta notarial de la pressa de possessió es pot veure que la Torre del Cogoll es trobaria en estat de ruïna i així s'expressa en el document:

Pessal de mig florí trobat en l'excavació de l'abocador d'escombraries de Torre Llauder.

"tradiderunt dicto Petro des Boscho possessionem corporalem seu quasi de dicta turri vocata dez Cogoll et omnium pertineciarum et jurium suorum videlicet hoc modo, que acceptun ipsum per manus et inserunt ipsum Petrum de Boscho intra patium dicte turris que diruta est seu in locum ubi solebat esse ipsa Turri hedificata. Et dicti manumissores exierunt extra ipsum patium sive locum, dicto Petro de Boscho intus remanere. Et postea inde execute. Et hec petiti et rogavit dictus Petrus de Boscho inseri et adiungi instrumento predicto"

(Cuadrada 1986, p. 198, nota núm. 41).

En el mateix segle XIV, la Torre del Cogoll, era coneguda amb el nom de mas Ferrer, família que el va posseir fins l'any 1685 en que, l'hereu, Antoni Pau el va vendre a Francesc Llauder (Subiñà 1999, pp. 80-81).

Una altra torre del Cogoll, a Vilallonga del Camp

En la partida anomenada El Cogoll, a Vilallonga del Camp, es troba un sepulcre romà, molt a la vora d'una important vil·la situada a cavall dels límits dels termes municipals d'Alcover i Vilallonga del Camp. A un Km de distància, ja dins del terme d'Alcover, n'hi ha un segon, molt semblant al de Vilallonga, en una partida del Mas d'en Burguet. Solament se'n conserva els basaments, són de planta rectangular, d'*opus caementicium*, fets a base de grans còdols i ciment de calç i sorra colocats a capes dins d'un encofrat. El de Vilallonga, fa 5,25 per 3,80 m a la base i l'alçada conservada és d'uns 4 m. El d'Alcover fa 3,20 per 3,60 m i l'alçada es conserva fins a uns 3 m. Puig i Cadafalch (1931, 1934) els va identificar i descriure correctament. Posteriorment, els han tornat a tractar diversos autors (Sanmartí, 1984; Dupré i Julià, 1984; Massó, 1987 i 1997). Tots dos sembla corresponder a la part inferior de sengles torres funeràries, de les quals farien la funció de podi sobre el qual s'aixecarien normalment dos altres pisos o cossos constructius; el del mig correspondria a la cambra

funerària i el superior estaria coronat per una coberta cònica o piramidal, segons és usual en aquest tipus d'arquitectura funerària. Els monuments anirien recoberts de pedra ben treballada, amb decoració arquitectònica –de la qual la torre de Vilallonga conserva una cornisa de calcària– i fins potser figurada: s'ha escrit que podria ser un revestiment de pedra d'Alcover, per bé que com veurem més avall, també podria haver-hi hagut pedra de Santa Tecla. Responen, doncs, molt probablement, al característic monument funerari romà turriforme, que la cultura romana va adoptar per influència de l'arquitectura hel·lenística, i que corresponen a enterraments de personatges d'una certa categoria i poder adquisitiu. Ginouvès (1998, p. 64) defineix el tipus com torre funerària de planta quadrangular, amb sepultures en diversos pisos; aquest tipus de construcció és conegut a l'Occident romà i sobretot al Nord d'Àfrica, l'Orient romà, a Dura Europos i a Palmira. N'és un exemple ben proper, el monument funerari dels Escipions, situat al costat de la Via Augusta, a la vora de Tarragona.

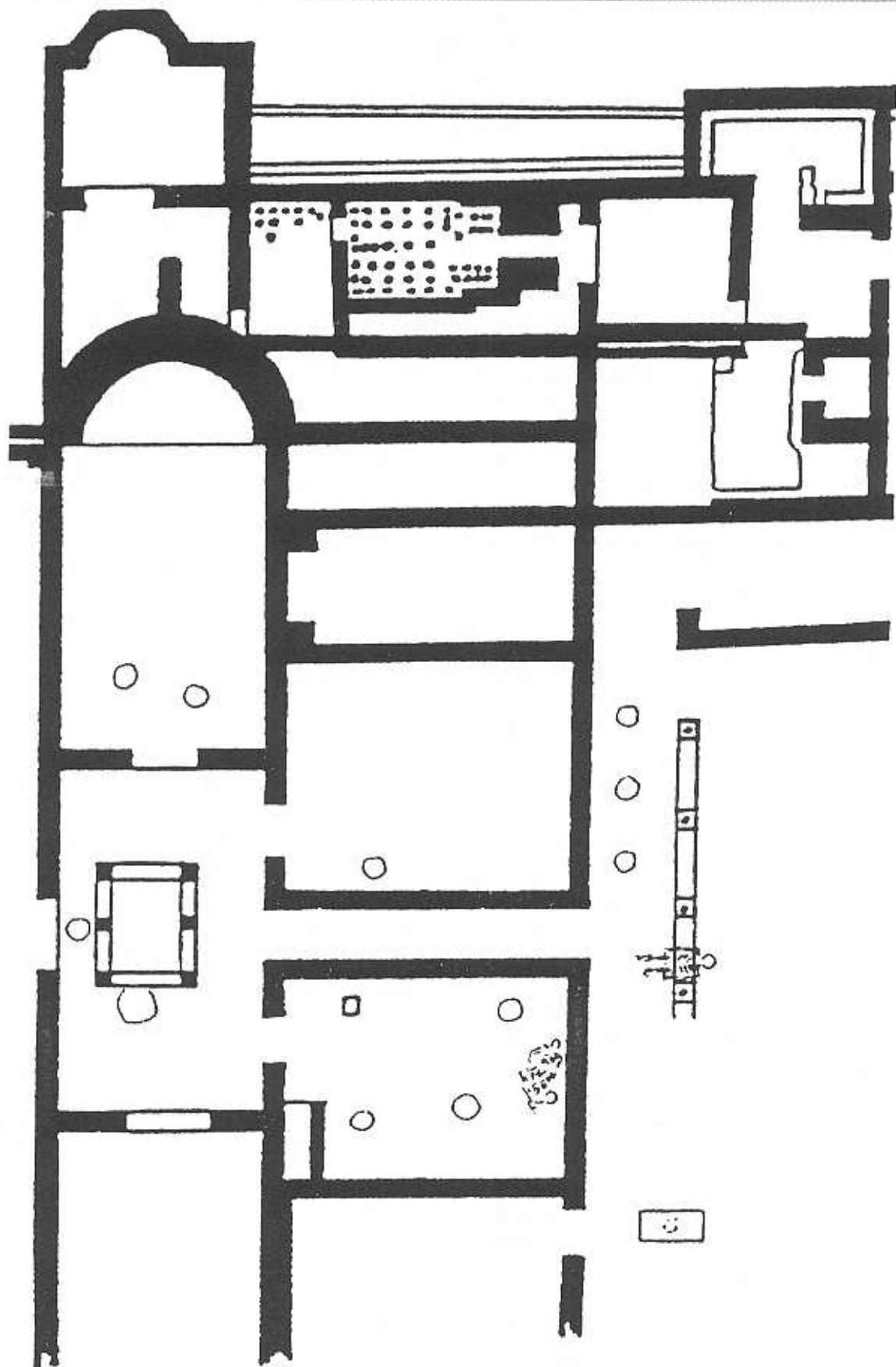
Massó (1997) es pregunta el perquè de la seva situació en aquest indret tan allunyat d'una via romana principal, ni de qualsevol possible via secundària. Amb tot, la via havia d'existir, per bé que fos de caire secundari.

Altres indrets amb el mateix topònim

A l'entorn de Barcino, en l'espai comprès entre els rius Llobregat i Besós trobem notícies de fins a quatre indrets diferents que porten el topònim de "Cucullo" o "Cogoll":

I.- El primer estaria situat just als afores de la ciutat, prop del monestir de Sant Pere de les Puelles i d'un antic aqueducte (Gomis 1980, p. 316), el trobem esmentat en els següents documents:

Escriptura de permuta atorgada el 13 de març de l'any 989, per Bonafilia, abadessa del monestir de Sant Pere de les Puelles, per la que el monestir rebrà una

Planta de la zona noble, pertanyent a l'últim moment de la vil·la romana de Torre Llauder, amb la situació de les fosses i els esquelets.

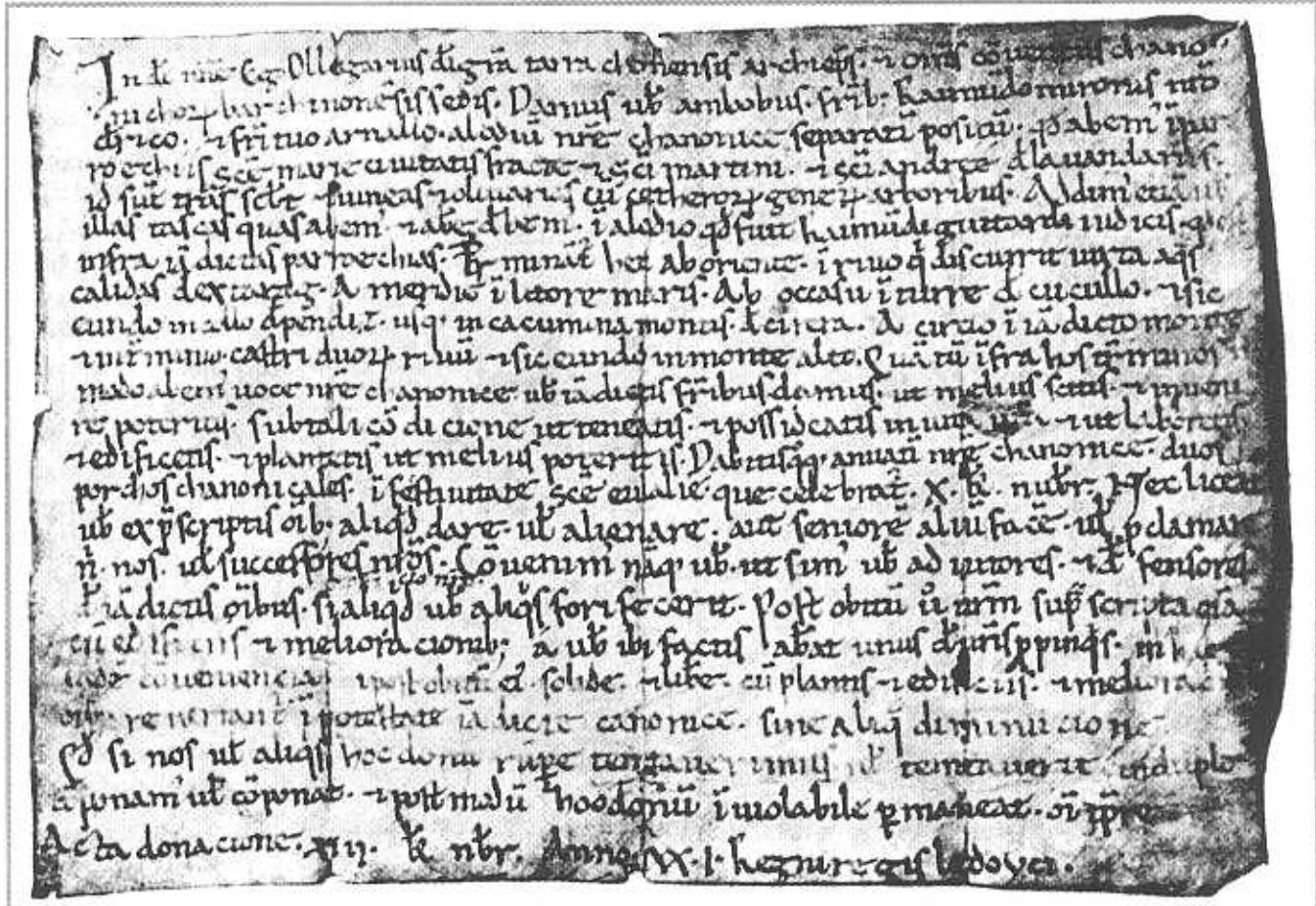

Foto del pergamí autògraf de Sant Oleguer. Conservat a l'Arxiu de la Catedral de Barcelona.

vinya i trenta sous per tal de reconstruir el cenobi destruït pels sarraïns:

“... commutamus illum ad te Wimara, filium de condad Venrelli pro ipsa tua vinea quod abes iusta **ipsum Cucullo** et pro solidos xxx. quod accepimus de te propter necessitatem de restauracione ecclesie, qui fuit dissipata a sarracenis in anno, quod fuit Barchinona dextructa et est ipsa terra quod tibi commutamus pro ipsa tua vinea in comitatu Barchinonense, in termino de Provencialis, in locum qui dicunt Calvera, qui est prope civitatem Barchinona...”

(Udina 1951, pp. 397-398).

Venda que fa Bellucia al seu fill Wimara, el 13 de març de l'any 989, d'una vinya al lloc del Cogoll, prop de Santa Maria del Mar:

“Per anc scriptura vindicionis mee, vindo tibi vinea mea propria quod abeo in territorio civitate Barchinona ad **ipso Cucullo**. Advenit mihi per comparacione sive per decimum sive per ulla voce. Afrontat de circi in vinea de Vibas sive in vinea de Argincia femina, de aquilonis in

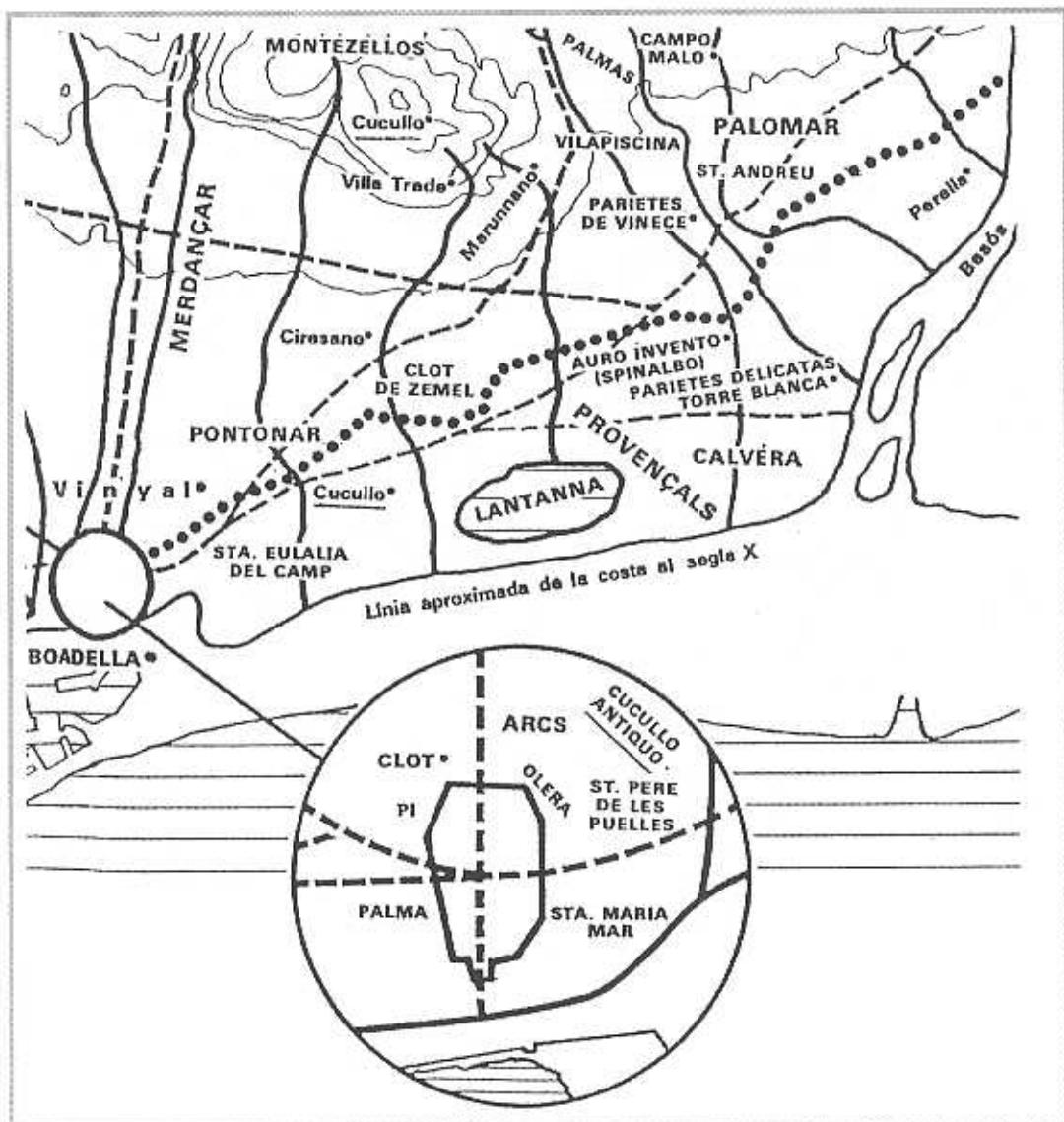
seminario consueto et in terra erma de sancta Maria, qui est litus maris ecclesia nominata...”

(Udina 1951, pp. 398-399).

Venda, al bisbe Vives, d'un alou, el 20 de gener de l'any 993, per part del comte Raimundus i la seva esposa Ermesindis:

“Per hanc scriptura vindicionis nostre uindimus tibi alaudem nostrum proprium, quod habemus in territorio uel accessu Barchinonese, in locum uocatum ipsa Celata, prope ipso **Cucullo** uel prope ipsos Archos Antigos. Et sunt terras et uineas qui nobis aduenit, ad me Raimundo per genitori meo uel per quarcumque uoce, et ad me Ermensindis, per meum decimum et per quacumque uoce. Qui affrontat ipsa terra, qui non longe est a suprafatos Archos: de parte circi, in via francisa; de aquilonis, in alia via qui pergit ad Ciresano; de meridie, in aragallo que dicunt Meritanciano sue in fexa de Sancta Cruce et Sancta Eulalia siue in terra de Guillemundo seu Sesemundo siue de Quixilo femina de Bergidano; de occiduo, in via qui pergit ad Sanct Geruasio”

(Fàbrega 1995, pp. 456-457).

Plànol del sector est de Barcino, amb situació dels llocs amb el topònim Cucullo (extret de Feliu 1984).

Apareix també en el segle XI, en un document de l'any 1044 "et est hec omnia in burgo ciuitatis Barchinona prope ipsos archos, latus ipso Cucullo" ibid.: "affrontat...de meridie in orto de predictus Petrus et in androna de ipso Cucullo" (Bassols-Bastardes 1960, p. 722; L'Antiq. I 381, f. 14; Mas 571).

A principis del XII, concretament a l'any 1111 "foris muro ciuitatis Barchinone in termino de ipsos arcus prope ipso Cucullo et puteo que uocant Moronta...a parte orientis in ipsa androna de ipso Cucullo" (Bassols-Bastardes 1960, p. 722; L'Antiq. I 382, f. 147; Mas 1247).

2.- El segon indret, amb el nom de "Cucullo", estaria situat entre Santa Eulàlia del Camp i Provençals:

El trobem escriptura de venda feta, el 28 de març de l'any 986, per Christoforo i Domenico a Vivas, d'unes propietats que havien estat de llur ger-

mana, Archedonia, al terme de Provençals:

"Afrontat ipsa casa cum curte et terra et orto de circi in casas et curtes de Wimara, de aquilonis in terra, qui fuit de Bertaldo, de meridie in terra qui fuit de Venrello et de Archedonia, de occiduo in estrada publica. Et ipsa vinea qui est ad ipso Cucullo afrontat de circi in Estrada, de aquilonis in vineas qui fuerunt de Venrello et de Laurencio ver eredibus suis, de meridie similiter, de occiduo in vinea de sancto Petro scenobio et ipsa vineas, qui fuerunt de plantatione sancte Crucis..."

(Udina 1951, pp. 386-387).

També surt esmentat en un document de 4 de desembre de l'any 993: "in terminio de Auro Invento sive de ipso Cucullo de Sancti Andree vel in termino de Provenciales" (Feliu 1984, p. 103).

En una permuta entre el bisbe Aitius (Aeci) i Adroario i la seva muller Argeleua, signada el 23 de febrer de 997:

"Ego Adroario uxorque mee Argeleua comutatores sumus uobis Aitius episcopus fratresque uestros clericos ac canonicos sancte sedis Barchinonis, Alme Crcis Sancteque Eulalie famulantibus, terra nostra propria; qui mihi aduenit, ad me Adroario, per mea comparatione uel et per quacumque uoce, et ad me femina, per meum decimum uel et per quacumque uoce. Que est ipsa terra in territorio Barchinonense, in accessu de ipso Cucullo Antiquo; que affrontat: de parte circi, in terra de Marciolo; de aquilonis, in terra qui fuit de Daccofredo; de meridie, in terra de Gelmiro; de occiduo, in torrente uel in terra de Godemare"

(Fàbrega 1995, pp.534-535).

En el segle XI, en un document datat a l'any 1034: "in territorio Barchinona in termino de Auro...prope ipsa turre alba, de meridie in ipsa strada qui pergit prope Auro inuenito et uadit usque ad porta ciuitate Barchinona, de occiduo ad ipso Cucullo antiquo" (Bassols-Bastardes 1960, p. 722: ACA Berenguer Ramón I, nº 110)

3.- El tercer topònim correspondria a un petit turó, no sabem amb certesa si estaria a les proximitats de Torre Baró o al turó del Carmel:

Surta esmentat en el testament del bisbe Vivano (Vives) de Barcelona, atorgat l'any 989, abans de viatjar a Roma:

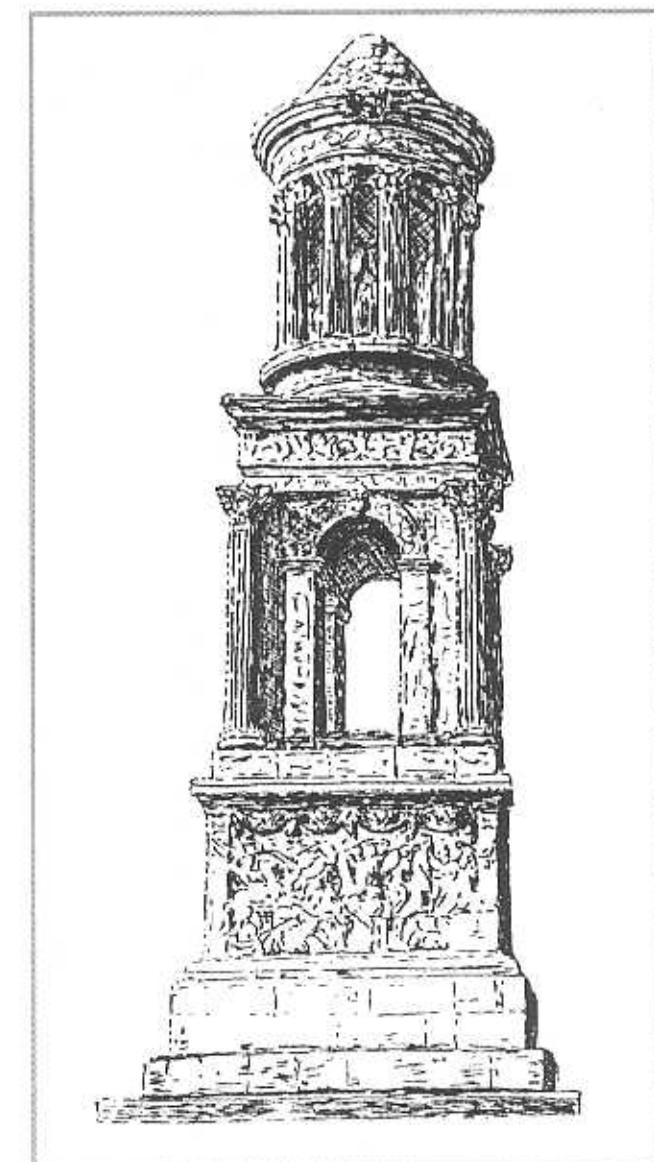
"Quantum habeo de subtus ipsa uia qui uadit super ipso Cocollo, tam per comparatione quam et per mea hereditate, tantum uolo ut Emo femina, comatre mea, teneat illum in diebus suis; postea remaneat ad pretaxata domus. Et concedo ad sorori mee, nomine Ermetruite, ipsum meum alaudem qui fuit de Richilde, quod emi de Lobeto, cum alias petias quod habeo in Palomare"

(Fàbrega 1995, pp. 407-410).

4.- L'últim estaria situat a la zona de l'actual terme de Cornellà de Llobregat, prop del riu Llobregat, possiblement dalt un petit turó i al peu d'una via de comunicació:

El trobem citat en un document datat entre els anys 973 i 995: "ipsum meum alaudem...quod habeo iuxta flu- men Lubricato, quantum habeo de subtus ipsa uia qui uadit super ipso Cocollo" (Bassols-Bastardes 1960, p. 722: LAntiq. I 46, f. 23; Mas 148).

També en un document, datat l'11 de febrer de 1417, pel qual Guillem Pere Massaguer ratifica a Bernat Oliver, de Cornellà, l'establiment d'una terra situada al

Glanum (França), exemple de mausoleu funerari amb coberta cònica.

Iloc conegut amb el nom de "Lo Cogoll" a Cornellà mateix (Biblioteca de Catalunya. Inventari del fons del Comtat de Queralt: Reg. 16.172. BC I-X-2).

Significat del terme "cucullo" o "cogoll"

Coromines (1981, II, pp. 808-810), en el seu *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, atribueix dos significats ben clars al terme. En primer lloc, indica que "cogulla" significa caputxa de frare, hàbit monacal, del llatí tardà *cuculla*, "caputxa", de la qual deriva la idea d'element elevat *cuculla*, fent referència amb gran freqüència a un pujol amb forma de

caputxa, arrodonit i punxegut. En segon lloc, designa una coberta o teulada de forma cònica, punxeguda, d'una edificació, per exemple dels campanars i en un sentit més ample de cúpula o cabana cònica. Per la seva banda, els autors del *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Alcover i Moll (1980), manifesten que, etimològicament, prové de *cucullu* o paperina cònica, i vol dir "el punt més elevat". En definitiva veiem com la paraula porta implicita la idea d'un element elevat, isolat i que sobressurt del paisatge.

Hem vist com aquest terme, com a topònim, es repeteix en diferents punts de la geografia catalana, en la versió catalanitzada "cogoll", o bé en la seva expressió llatina d'origen, *cucullo*. Intentant veure uns elements comuns que ens puguin donar pistes sobre el sentit original del terme, podem veure com en un cas es segur que s'està referint a les restes d'un monument funerari romà, de planta quadrada i forma de torre, el trobem al Tarragonès, en el municipi de Vila-llonga, a la partida del Cogoll. Al segle XVIII, molt probablement fa referència a la partida on es troba la torre funerària un document que esmenta la "partida del Cogoll Roig" (veure Grau 1995), potser per haver tingut pedra de Santa Tecla vermellosa en el seu revestiment. A l'entorn de Barcelona hi ha documentats quatre indrets que es coneixen amb el terme "Cucullo", un estaria a prop del monestir de Sant Pere de les Puelles, un altre estaria entre Santa Eulàlia del Camp i Provençals, el tercer, estaria o faria referència a un petit turó (pròxim a Torre Baró o al turó del Carmel?) i, el quart, al terme de Cornellà de Llobregat.³ La situació dels dos primers, un als afores del que havia estat la ciutat romana⁴ i l'altre just al costat de l'antiga Via Augusta, fa que la teoria de monuments funeraris en forma de torre vagi prenent consistència. Pel cas de Torre Llauder, precisament coneixem que des del segle XIX hi ha notícies de la troballa de monuments funeraris i enterraments en les proximitats de la vil·la romana, més concretament en el costat oest de l'actual Clos Arqueològic (Clariana 2005). Per tant, es pot concluir com, l'expressió "Turre de Cucullo" o "Torre del Cogoll", podria haver estat un terme conservat i adaptat des del final de l'antiguitat tardana i, qui sap si en el cas de Torre Llauder, un cop destruïda i abandonada la

vil·la, podria haver restat amb una certa elevació un dels monuments funeraris de les proximitats i, aquest, possiblement per llur solidesa donaria nom a l'indret i podria haver estat l'origen de l'element defensiu que va pertanyer al castell de Burriac.

Bibliografia:

Alcover – Moll 1975

ALCOVER, A.M.; MOLL, F de B.: *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Palma de Mallorca.

Anònim 1940

ANÒNIM: *London Museum. Medieval Catalogue*. London.

Arrayás 2002

ARRAYÁS, I.: *Morfología histórica del territorium de Tarraco a l'època tardo-republicana o ibèrica fina (ss III-I a.C.): cedatzes i estructures rurals*. Tesi doctoral publicada a Internet: tdcat.cbuc.es. Barcelona.

Bassols – Bastardes 1960

BASSOLS, M.; BASTARDES, J.: *Glossarium mediae latinitatis Cataloniae: ab anno DCCC usque ad annum MC*. Barcelona.

Carreras Candi 1891

CARRERAS CANDI, F.: *Argentona histórica*. Barcelona.

Carreras Candi 1908

CARRERAS CANDI, F.: *Lo castell de Burriach o de Sant Vicents. Mataró*.

Cela - Revilla 1999

CELA, X.; REVILLA, V.: *Iluro, una ciutat per descobrir*. Mataró.

Cerdà 1988

CERDÀ, J.A.: *Informe de l'excavació d'urgència feta al Pla d'en Boet (Mataró. El Maresme)*. Mataró (inèdit).

Clariana 1989

CLARIANA, J.F.: "Les vies comunicació del Maresme a l'antiguitat: estat de la qüestió". *V Sessió d'Estudis Mataronins*, pp. 7-32. Mataró

3. Els exemples que hem vist no serien els únics a Catalunya ja que es tracta d'un topònim força freqüent. Carreras Candi n'esmenta tres més, un citat en un document del 1032, on surt l'"alodium de Cogola", situat al "Valle Olofredi", un altre a Montblanc, Tarragona, on trobem la "quadra de Cogoll" i, el tercer, a Sant Feliu de Pallarols, Girona, on trobem el "lloch de Cugolls" (Carreras Candi 1891, p. 67). Bassols-Bastardes (1960, p. 722; CTabernes 19, f. 8v; Soler 3) esmenten un document referit a les comarques de Lleida, al comtat d'Urgell, datat en el 912: "in ...comitatatu Vrgello in uilla uocitata Torre qui est in monte Cogol". Per últim, a les comarques de Girona, hi ha el Bosc de Cogoll (Cartoteca 215-11-5).

4. Lloc que C. Gomis (1980, p. 316) considera que, en haver-hi una lleugera elevació, s'hi construiria el monestir de Sant Pere de les Puelles.

Clariana 1990

CLARIANA, J.F.: "Aproximación a la red viaria de la comarca del Maresme". *Síposio sobre la red viaria en la Hispania romana*, pp. 113-129. Zaragoza.

Clariana 2005

CLARIANA, J.F.: "Notícia sobre uns sarcòfags de plom trobats en el territorium d'Iluo". *XXI Sessió d'Estudis Mataronins*. Mataró.

Clariana - Járrega 1994

CLARIANA, J.F.; Járrega, R.: "Estudi de la fase baix imperial de la vil·la romana de Torre Llauder (Mataró, El Maresme). Les ceràmiques". *Laietana*, 9, pp. 251-289. Mataró.

Clariana - Járrega 2000

CLARIANA, J.F.; Járrega, R.: "Notes sobre la darrera fase d'ocupació de la vil·la romana de Torre Llauder (Mataró): el pou excavat l'any 1982". *Iluro*, 2, pp. 61-72. Cabrera de Mar.

Clariana - Orobítg - Portillo - Prevosti 1986

CLARIANA, J.F.; Orobítg, M.J.; Portillo, T.; Prevosti, M.: "datos para el estudio del poblamiento altomedieval del Maresme (Barcelona)". *Actas del I congreso de arqueología medieval española, Huesca 1985*, IV, pp. 569-585. Zaragoza.

Clariana - Prevosti 1986

CLARIANA, J.F.; Prevosti, M.: "Troballa d'un pesal de mig florí a Torre Llauder (Mataró)". *Gaceta numismática*, 82, pp. 69-70. Barcelona.

Clariana - Prevosti 1994

CLARIANA, J.F.; Prevosti, M.: "Un exemple de ruralització a l'antiguitat tardana: la vil·la de Torre Llauder". *III Reunió d'Arqueologia Cristiana Hispànica*, pp. 117-150. Barcelona.

Coromines 1981

COROMINES, J.: *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, vol II, Bo-Cu. Barcelona.

Cuadrada 1986

CUADRADA, C.: "Vers l'adquisició d'una mentalitat feudal: Pere des Bosc, ciutadà de Barcelona i la compra dels castells de Sant Vicenç i Vilassar (segle XIV)". *Fortaleses, torres, guaites i castells de la Catalunya medieval*. Col. *Acta mediaevalia*, annex 3, pp. 179-199. Barcelona.

Cuadrada 1988

CUADRADA, C.: *El Maresme Medieval: Hábitat, Economía i Societat, segle X-XIV*. Mataró.

Dupré - Julià 1984

DUPRÉ, X.; JULIÀ, M.: "Un edifici de planta basilical a Vilallonga del Camp (Tarragonès)", *Informació Arqueològica*, 42, p. 58. Barcelona.

Feliu 1984

FELIU, G.: "La toponímia del Pla de Barcelona al segle X". *El Pla de Barcelona i la seva història. Actes de I Congrés d'història del Pla de Barcelona, 12-13 novembre 1982*, pp. 101-112. Barcelona.

Fita 1885

FITA, F.: "Areñas de Mar, provincia de Barcelona. Datos inéditos. Anteriores al siglo XIII". *Boletín de la Real Academia de la Historia*, VI, pp. 317-337. Madrid.

Ginouèv 1998

GINOUÈV, R.: *Dictionnaire Méthodique de l'Architecture Grecque et Romaine*, III. École Française d'Athènes, École Française de Rome. Roma.

Gomis 1980

GOMIS, C.: *Geografia General de Catalunya*, vol. III. Barcelona. (dir. F. Carreras Candi) 1913, reed..

Grau 1995

GRAU, J.M.T.: "El fons notarial d'Alcover de l'Arxiu Històric de Tarragona". *Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs*, 70, pp. 16-27. Alcover, abril-juny.

Járrega 1992

JÁRREGA, R.: *Poblamiento y economía en la costa este de la Tarragonense en época tardorromana (siglos IV-VI)*. Tesi doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona (edició en microfitxes). Barcelona.

Llovet 1997

LLOVENT, J.: "El Molí de Vent i la Torre de Cogoll". *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, 57, pp. 18-22. Mataró.

Massó 1987

MASSÓ, J.: "El terme d'Alcover a l'Antiguitat", *Alcover. Estat de la qüestió*, pp. 48-49 i 51. Alcover.

Massó 1997

MASSÓ, J.: "Alcover i la romanització del Camp de Tarragona". *Alcover, una història*, pp. 43-44. Centre d'Estudis Alcoverencs. Alcover.

Pellicer 1887

PELICER, J.M.: *Estudios histórico-archeológicos sobre Iluro*. Mataró.

Prevosti 1981

PREVOSTI, M.: *Cronologia i poblament a l'àrea rural d'Illuro. Mataró.*

Prevosti 2005

PREVOSTI, M.: "L'època romana". *Història agrària dels Països Catalans, I. Antiguitat*, coord. J. Guitart, pp. 293-480. Barcelona.

Puig i Cadafalch 1931

PUIG I CADAFALCH, J., 1931: "Monuments funeraris romans. Sepulcres d'Alcover" *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, VII, pp. 88-90. Barcelona.

Puig i Cadafalch 1934

PUIG I CADAFALCH, J.: *L'arquitectura romana a Catalunya*, pp. 135-137. Barcelona.

Ribas 1933

RIBAS, M.: *Notes històriques de Mataró*. Barcelona.

Ribas 1934

RIBAS, M.: *Origen i fets històrics de Mataró*. Mataró.

Ribas 1952

RIBAS, M.: *El poblament d'Ilduro*. Barcelona.

Ribas 1964

RIBAS, M.: *Els orígens de Mataró*. Mataró.

Ribas 1975

RIBAS, M.: *El Maresme en els primers segles del cristianisme. Mataró*.

Subiñà 1997

SUBIÑÀ, E.: "No ens deixem perdre Can Boet!". *Cop Gros*, setmana 31 al 7 de febrer 1997, núm. 5, any XIII, apartat "5 Cèntims", p. 7. Mataró.

Subiñà 1999

SUBIÑÀ, E.: "La Torre Llauder: la masia i els seus propietaris". *XV Sessió d'Estudis Mataronins*, pp. 79-105. Mataró.

Udina 1951

UDINA, F.: *El Archivo Condal de Barcelona en los siglos IX - X*. Barcelona.

GRUP D'HISTÒRIA DEL CASAL
Secció d'estudis
medievals